

Ο ιός της συνωμοσιολογίας, Χ. Τσούκας (άρθρο)

Χαρίδημος Τσούκας

Ο ιός της συνωμοσιολογίας

Στη μεγάλη συγκέντρωση του Βερολίνου, στις 29 Αυγούστου, κατά των περιοριστικών μέτρων για τον κορωνοϊό, συνυπήρχαν χίπηδες και νεοναζί, περιβαλλοντιστές και εθνικιστές, αναρχικοί και χριστιανοί θεμελιωτιστές. (Φωτ. EPA / CLEMENS BILAN)

13.09.2020

§1 «Ξέρεις κάποιον στο κοντινό σου περιβάλλον που να έχει αρρωστήσει από κορωνοϊό;». Ο τόνος της φωνής του με προδιέθεσε ότι η ερώτηση ήταν ρητορική - το έναυσμα για να μου πει τη γνώμη του. Διαισθάνθηκα πού το πήγαινε...

§2 «Όχι», του είπα. «Θα έπρεπε;». «Θα σου εξηγήσω», απάντησε με ύφος εμπειρογνώμονα. «Όλη αυτή η ιστορία του κορωνοϊού είναι φτιαχτή». «Τι εννοείς;». «Δεν λέω ότι δεν υπάρχει ο ιός, αλλά τον διογκώνουν πολύ». «Γιατί;», επιμένω. «Για να πανικοβάλουν τον κόσμο, να τον ελέγχουν καλύτερα οι κυβερνήσεις και το κεφάλαιο, να κερδίζει η φαρμακοβιομηχανία».

§3 Δεν έπεσα έξω: ο συνομιλητής μου είχε προσβληθεί από τον καφενεϊακό ιό της συνωμοσιολογίας - ασπαζόταν θεωρίες συνωμοσίας. Τελείωσα βιαστικά τον καφέ μου, τον ευχαρίστησα για τις διεισδυτικές παρατηρήσεις του, και απήλθα.

Η υπομονή δεν συγκαταλέγεται στις αρετές μου.

Προβληματίστηκα, όμως. Η συνωμοσιολογία δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο. Συναντάται ακόμη και σε θεσμικά εκλεπτυσμένες δημοκρατίες, όπως οι ΗΠΑ, η Γερμανία, η Βρετανία, και η Ισπανία. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συνετέλεσαν καθοριστικά στην εξάπλωσή του. Τι είναι και σε τι οφείλεται;

§4 Η θεωρία συνωμοσίας αναφέρεται σε μια εξήγηση η οποία εμπεριέχει συνωμοσία - ότι, δηλαδή, μια ομάδα ατόμων, ενεργεί μυστικά και συντονισμένα για να πετύχει έναν αθέμιτο (και, γι' αυτό, μυστικό) σκοπό. Αφθονούν τέτοιες θεωρίες. Σταχυολογώ μερικές: τον Τζον Κένεντι σκότωσε η CIA· την Νταϊάνα δολοφόνησε η βρετανική βασιλική οικογένεια· η επίθεση της 11/9 οργανώθηκε από την κυβέρνηση Μπους.

Το ακροατήριο

§5 Στην αθώα τους εκδοχή, τέτοιες θεωρίες είναι αδιάφορες - χρησιμεύουν να περνά η ώρα των αργόσχολων. Στη σκληρή τους εκδοχή, όμως, όταν λ.χ. αφορούν θέματα δημόσιας υγείας, είναι βλαπτικές. Έρευνα του Pew Research Centre έδειξε ότι το 25% των Αμερικανών πιστεύει ότι ο κορωνοϊός κατασκευάστηκε και διέρρευσε επίτηδες, ενώ το 35% δηλώνει ότι θα αρνηθεί να εμβολιασθεί. Τα αντίστοιχα ποσοστά στην Ελλάδα είναι 45% («Καθημερινή», 10/9/20) και 44% («Βήμα», 6/9/20)!

§6 Το φαινόμενο υπερβαίνει τον κλασικό άξονα «δεξιά-αριστερά». Αν και το ακροατήριο των συνωμοσιολόγων διαφέρει ανάλογα με την πολιτική παράδοση μιας χώρας, συνήθως απαρτίζεται από ακροδεξιούς, ακροαριστερούς και θρησκόληπτους ζηλωτές. Στη μεγάλη συγκέντρωση του Βερολίνου λ.χ., στις 29/8/20, συνυπήρχαν χίπηδες και νεο-ναζί, περιβαλλοντιστές και εθνικιστές, αναρχικοί και χριστιανοί θεμελιωτιστές.

§7 Τι κοινό έχουν όλοι αυτοί; Πρώτον, υιοθετούν μια μανιαϊκή αντίληψη του κόσμου: από εκεί οι πλεονέκτες ισχυροί, από δω τα αδύναμα θύματα.

§8 Συγκεκριμένα: το τυραννικό κράτος χώνει τη μύτη του στη ζωή του ατόμου· οι άπληστες πολυεθνικές θησαυρίζουν εις βάρος του λαού· η επιστήμη υπηρετεί οικονομικά συμφέροντα· οι νόμοι του Καίσαρος αρνούνται τους νόμους του Θεού. Η διχοτομική σκέψη είναι η κύρια οργανωτική αρχή της συνωμοσιολογίας.

§9 Δεύτερον, αισθάνονται ότι κατέχουν την αλήθεια, η οποία αποκρύπτεται από τους πολλούς. Στο Διαδίκτυο βρίσκουν το κατάλληλο υλικό που την τεκμηριώνει. Η κρυμμένη «αλήθεια» πρέπει να διαδοθεί. Ο σχηματισμός διαδικτυακών θυλάκων από ομοίως σκεπτόμενους ανθρώπους, οι οποίοι

αλληλο-επιβεβαιώνονται ψηφιακά, δημιουργεί κοινότητες με εδραιωμένες πεποιθήσεις και αναγνωρίσιμη ταυτότητα.

§10 Τρίτον, ασπάζονται μια σωτηριολογική αντίληψη του κόσμου. Η σωτηρία θα επέλθει όταν ηττηθούν οι δυνάμεις τους σκότους - το διεφθαρμένο ή υπερπαρεμβατικό κράτος, η βουλμική *big pharma*, ο Αντίχριστος. Η λήψη υγειονομικών μέτρων ατομικής προστασίας δηλώνει συνθηκολόγηση με τις ελίτ και ολιγοπιστία («η μάσκα φυλακίζει την πίστη» φέρεται να είπε ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης).

§11 Είναι όλες οι θεωρίες συνωμοσίας προβληματικές; Όχι. Ξέρουμε ότι υπάρχουν πράγματι συνωμοσίες. Χάρη στις αποκαλύψεις της *Washington Post* λ.χ. μάθαμε για την πλεκτάνη του Νίξον εις βάρος των πολιτικών του αντιπάλων, στο σκάνδαλο Γουότεργκιτ. Η Επιτροπή Μιούλερ απέδειξε ότι υπήρξε «συστηματική παρεμβολή» της Ρωσίας στις αμερικανικές εκλογές το 2016. Εταιρικά σκάνδαλα (π.χ. *Enron*, *Novartis*) ή οργανωμένες απάτες διεφθαρμένων αξιωματούχων (π.χ. η δράση της κλίκας Τσοχατζόπουλου στο υπουργείο Άμυνας) είναι συχνά προϊόντα συνωμοσίας.

Αξιόπιστες και μη

§12 Πότε μια θεωρία συνωμοσίας είναι αξιόπιστη (*warranted*); Όταν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για συνωμοσία (π.χ. σύσταση συμμορίας), τα κίνητρα και οι σκοποί των συνωμοτών είναι σαφή και εύλογα, και τα μέσα για την επίτευξη των σκοπών τους ορθολογικά. Μια αξιόπιστη θεωρία συνωμοσίας έχει στοιχεία μιας καλής επιστημονικής ή αστυνομικής θεωρίας *a la* Σέρλοκ Χολμς: επιτρέπει προβλέψεις και αναδρομικές εξηγήσεις.

§13 Αντιστρόφως, όσο πιο μεγάλης κλίμακας είναι η συνωμοσία που επιχειρεί να εξηγήσει, τόσο μειώνεται η αξιοπιστία της, εφόσον η πιθανότητα της συνωμοσίας είναι αντιστρόφως ανάλογη της κλίμακας. Επιπλέον, όσο πιο πολύ μια θεωρία συνωμοσίας συγκρούεται με άλλες βασικές πεποιθήσεις μας, τόσο λιγότερο πείθει - γίνεται αλλόκοσμη (π.χ. η συνωμοσιολογία της εξτρεμιστικής ομάδας QAnon στις ΗΠΑ για τις σατανικές δυνάμεις παιδεραστών που ελέγχουν το αμερικανικό κράτος). Όταν μια θεωρία συνωμοσίας καταστεί οιονεί-ιδεολογία, όπως αυτή της QAnon, το ερμηνευτικό σχήμα της αποκτά καθολικότητα: τα εμπειρικά δεδομένα επιβεβαιώνουν πάντοτε την προαποφασισμένη ερμηνεία. Η αξιοπιστία της συρρικνώνεται.

Γνωρίζουμε από ψυχολογικές μελέτες ότι τα άτομα τείνουν να υιοθετούν θεωρίες συνωμοσίας σε περιόδους κρίσεων, εξαιτίας της ανασφάλειας και της αβεβαιότητας που οι κρίσεις προκαλούν. Η θεωρία συνωμοσίας είναι ένας τρόπος κατανόησης μιας απειλητικής πραγματικότητας που διακόπτει τη συνήθη ροή της ζωής. Ως νοηματοποιητική κατασκευή, παρέχει στο άτομο ένα σχήμα ερμηνείας, χωρίς, ωστόσο, να ενισχύει την αίσθηση ατομικού ελέγχου

των εξελίξεων. Η έρευνα δείχνει ότι η υιοθέτηση θεωριών συνωμοσίας παράγει αίσθημα ανημπόριας.

§14 Ενώ μια θεωρία συνωμοσίας βεβαιώνει το άτομο ότι τα γεγονότα που βιώνει (π.χ. πανδημία) δεν είναι τυχαία (π.χ. ο κορωνοϊός κατασκευάστηκε επίτηδες), δημιουργεί αρνητικά συναισθήματα (π.χ. φόβος), τα οποία τροφοδοτούν περαιτέρω τις θεωρίες συνωμοσίας. Η συνωμοσιολογία, τότε, αποκτά γνωρίσματα γενικευμένου τρόπου σκέψης. Έτσι εξηγείται, μάλλον, γιατί στην Ελλάδα οι αντιεμβολιαστές και οι «τουρκοφάγοι» εθνικιστές ταυτίζονται κατά 55% («Βήμα», 6/9/20). Όταν βλέπεις τον εαυτό σου έρμαιο της φαρμακοβιομηχανίας, μάλλον θα δεις και τη χώρα σου ως θύμα που πρέπει μόνο να αμύνεται, όχι να διαλέγεται.

Θα συνεχίσω στο επόμενο.

Χαρίδημος Κ. Τσούκας

[Η Καθημερινή](#), 13/09/2020

Τελευταία πρόσβαση 29/01/2021

Δραστηριότητες

1. Να αποδώσετε συνοπτικά (σε 60-70 λέξεις) τα κοινά χαρακτηριστικά των ομάδων που υιοθετούν τις θεωρίες της συνωμοσίας, σύμφωνα με τον Χαρίδημο Τσούκα.
2. Ο Τσούκας αξιοποιεί μια μεταφορά στον τίτλο του άρθρου. Τι νομίζετε ότι δηλώνει η μεταφορά αυτή και τι πετυχαίνει ο συγγραφέας; Ποια είναι η γνώμη σας για τη συγκεκριμένη επιλογή;
3. Στο κείμενο χρησιμοποιούνται δύο υπότιτλοι που διευκολύνουν τον αναγνώστη να παρακολουθήσει τα κύρια σημεία και τη δομή του κειμένου. Δοκιμάστε να προσθέσετε κάποιους επιπλέον υπότιτλους που θεωρείτε ότι μπορούν να εξυπηρετήσουν τον ίδιο στόχο.
4. Ο Τσούκας αρχίζει το κείμενό του με την αφήγηση ενός περιστατικού. α) Να σχολιάσετε αυτή την επιλογή και β) Η αφήγηση έχει έναν ειρωνικό τόνο. Να τεκμηριώσετε την άποψη αυτή με αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου. Τι νομίζετε ότι εξυπηρετεί η χρήση της ειρωνείας στην περίπτωση αυτή;
5. Ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί ερωτήσεις, βλ. τις παραγράφους 3, 7, 11 και 12. Τι νομίζετε ότι πετυχαίνει;
6. Ποια είναι η γνώμη σας για το συγκεκριμένο άρθρο; Προσφέρει ο αρθρογράφος στον αναγνώστη πληροφορίες για το θέμα; Δίνει μια πειστική ερμηνεία για το φαινόμενο της συνωμοσιολογίας; Τεκμηριώνει επαρκώς τις απόψεις του;
7. Το κείμενο τελειώνει με τη φράση «Θα συνεχίσω στο επόμενο». Μπορείτε να υποθέσετε ποια/ποιες πτυχή/ές του θέματος προτίθεται να καλύψει ο συντάκτης του κειμένου στο επόμενο άρθρο;
8. Να υποθέσετε ότι συναντάτε έναν οπαδό της θεωρίας ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ της συνωμοσιολογίας σχετικά με τον covid και θέλετε να τον μεταπείσετε. Να σκεφτείτε τα επιχειρήματα και τα τεκμήρια που μπορείτε να αντλήσετε από το άρθρο καθώς και από άλλες πηγές και να τα καταγράψετε.
9. Να ανατρέξετε στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, να διαβάσετε το κεφάλαιο «Πώς να μιλήσετε σε κάποιον που πιστεύει ακράδαντα σε θεωρίες συνωμοσίας» και να το συζητήσετε.
  - α) Να παίξετε ένα παιχνίδι ρόλων σχετικό με το θέμα της συνωμοσιολογίας για τον covid. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να ετοιμάσει έναν από τους δύο ρόλους, αυτού που ασπάζεται τη θεωρία της συνωμοσιολογίας και αυτού που τη θεωρεί αναξιόπιστη και βλαβερή. Κάθε ομάδα στέλνει τον εκπρόσωπό της, σε ρόλο, να κάνει έναν σύντομο διάλογο με τον αντίθετο ρόλο.
  - β) Να δείτε το βίντεο του Ατζαράκη που ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ διακωμωδεί το θέμα της συνωμοσιολογίας και

έγινε βάιραλ.

Σε τι, κατά τη γνώμη σας, οφείλεται η επιτυχία του;

Δοκιμάστε και σεις να διακωμωδήσετε το ίδιο θέμα (ή κάποιο άλλο θέμα που αφορά την πανδημία) με ένα δικό σας κείμενο (βίντεο, γελοιογραφία, ευθυμογράφημα, θεατρικό μονόπρακτο κ.ά.).

10. «Οι συνωμοσιολογίες μπορεί να έχουν πολύ σοβαρές συνέπειες». Να αναπτύξετε αυτή φράση σε 400 περίπου λέξεις, λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω άρθρο του Τσούκα, το άρθρο του Γ. Παγουλάτου Από τις ψηφιακές λεωφόρους στη μαγική σκέψη, καθώς και την ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.